

I.

Laurentii Lippii Collensis oratio recitata in principio studii Pisis Kal. Nov. 1473.

(cod. Corsin. 582 f. 46^b — 52^a.)

In hoc celeberrimo gymnasio, reverendissime antistes, ornatissime rector, in tam generoso civium adolescentium coetu, in tanta doctorum et clarissimorum virorum frequentia tanti gymnasii principium auspicaturus nil antiquius mihi duxi, quam ut¹⁾ laudes et originem omnium scientiarum brevius, quam tanta res dici posset, complectar, si prius, ut par est, de Medice familia et de Laurentio, qui hoc gymnasium constituit, pauca praelibaverim. Si enim multum debemus illis, qui aliquo praeclaro monumento humano generi profuerunt, si alios ad caelum laudibus nitimur efferre, qui artes paene demortuas et extinctas in lucem revocarunt, quibus laudibus Medicen familiam tollemus, quo honore prosequemur, quibus beneficiis tot merita compensabimus? Ab hac familia tot augusta templa aedificata, tot instaurata, tot egregia virtutis monumenta cum maxime in nostra civitate tum in toto orbe terrarum relictas. Sed haec omnia, quia multorum poetarum et scriptorum libris illustrata sunt, silentio involvenda esse duxi; id in praesentia moliar, eo tendam, ut ostendam, quemadmodum bonae artes et disciplinae, quae iam longo tempore horridae, squalidae rubigine, situ, carie, pallore obsoletae²⁾ atque absumptae, per hanc familiam nitidae, lucidae, clarae fulgorem et splendorem quandam prae se ferunt. Sed ut a Cosmo, avo nostri Laurentii, incipiam, nullus ante eum per multa tempora virum non solum eruditum, sed ne quidem litteris leviter tinctum³⁾ audivit. Cosmus primus bibliothecas Florentiae publicavit, praeceptores tam Graecos quam Latinos Florentiae conduxit, praemia viris doctis proposuit ampla et magnifica munera in viros studiosos contulit. Tum plerique adolescentes praemiis et honoribus compulsi, inflammati et incensi amore litterarum ardore quodam et fervore animi quadam generosa contentione et aemulatione adhibita studiis invigilarunt et clari evaserunt. Multa volumina Latine facta, multa poemata scripta et suo nomini dedicata argumento esse possunt. Successit huic Petrus, qui patrios mores et disciplinas imitatus non a curriculo veteris et generosae familiae exorbitavit. Adiumento etiam ipse viris eruditus fuit, in poetas beneficentissimus sacros Musarum cultores muneribus honestavit et litteras iam in urbe nostra claras clarissimas reddidit. Post hos Laurentius patrias et avitas virtutes secutus hoc celeberrimum gymnasium, hanc novam Academiam constituit, ut⁴⁾ Pisas brevi novas Athenas futuras haudquaquam dubitemus. Hic enim tanquam in gremio Palladis fovebuntur studia, alentur disciplinae; in posterum enim Pisae tot viros doctos emittent, quot strenuissimi milites ex equo Troiano

¹⁾ et cod. — ²⁾ absolutae cod. — ³⁾ Cic. de orat. II 85. — ⁴⁾ et cod.

in bellum prodierunt¹⁾). Tandem recognoscetis Pisas et a Pisa, Graeca Peloponnesi civitate, originem duxisse et ab iis, qui e Peloponneso cum Nestore adversus Ilium militarunt, aedificatas fuisse²⁾, cum post decursa multa tempora tanquam antiquae originis memores vetera studia repetant et Nestoream illam facundiam, de qua Homerus³⁾ meminit, prae se ferant et suos auctores imitentur. Quae enim civitas salubritate caeli, soli fertilitate, copia et abundantia rerum, oportunitate loci cum hac certare poterit? Ex continenti omnes opulentissimae Etruriae et totius Italiae civitates finitimae, ex altera parte patet mare Tyrrhenum. Quot externae nationes cum com meatu, cum supellectile, cum sarcinis huc se transferre poterunt! Sicilia, insulae Aeoliae, Sardinia, Cyrenos, insulae Baleares, Hispania citerior, Hispania superior, quae Lusitania a lusu Liberi patris appellata⁴⁾, usque ad Gades, Britannia, Ibernia usque ad mare oceanum, quanta facilitate Pisas navigabunt! Non potest dici, quanta commoditas ex hoc mari proveniat. Omnes civitates maritimae nullam rerum penuriam perpeti possunt, quod unico Dinocratis exemplo facile percipi potest. Dinocrates⁵⁾ Macedonicus architectus, cum ingenium et artificium eius Alexandro Magno notum esse desideraret et aditum in dies multo difficiliorem inveniret nec videret, quo pacto tanti regis benivolentiam sibi conciliaret, nudavit corpus, melle illinivit, plumis implicuit et ante tentorium Alexandri saltavit. Alexander rei novitate hominem introduci iussit; interrogavit, quis esset. Cui Dinocrates: 'Architectus ego sum; pulcherrimum opus ingenii mei ad te defero'. Habebat in manibus montem Athon, ex cuius sinistra innumera profuebant flumina; in dextra erat civitas. Ad quem Alexander: 'Quomodo istam tuam civitatem alere poteris, cum agros non habeat?' Cui Dinocrates: 'Omnia abunde per mare suppeditant'. Quapropter cum mari tum terra felicissimam et beatissimam Musarum alumnam iudicabimus. Est praeterea ex toto orbe terrarum optio lectissimorum virorum facta, ad quos multitudines discentium tamquam ad oraculum Apollinis et sacrarium Musarum concurrent et domicilium Musarum constituent. Haec hactenus, ne videar panegyricum scribere; laudes huius civitatis in aliud tempus differemus.

De scientiis et disciplinis et de origine earum, postremo de laudibus nunc orando complectar. Pictor vellet bellum Troianum in parva et angusta tabella pingere, non excursions, non populationes, non tumultus, non insecutiones⁶⁾, non insidias, non discordias principum, sed tantum belli capita exprimeret! Quadam frigida in dicendo timiditate correptus totus perhorresco, totus contremisco. Nam cum reverendissimum antistitem, tot clarissimos doctores, tot disciplinarum lumina intueor, quidam vestrae claritatis et quasi maiestatis fulgor in me reflectitur, ut⁷⁾ minime queam aciem mentis firmam tenere et vires ingenii mei exercere. Sed quemadmodum gladiatores, qui in medium prodierunt, certamen detrectare nequaquam possunt, — est et illud satyrici⁸⁾ nostri:

tecum prius ergo voluta
haec animo ante tubas⁹⁾; galeatum sero duelli
poenitet —

sic ego hoc dicendi munus a praesulibus gymnasii mihi iniunctum nequeo deprecari.

Iam scientiarum originem et diligenter et exacte perscrutemur. Carmenta, cognomento Nicostrata appellata, ex Arcadia in Italiam navigans Graecos

¹⁾ Cic. de orat. II 94. — ²⁾ Serv. zu Verg. Aen. X 179. — ³⁾ Il. I 249. — ⁴⁾ Plin. N. H. III 8. — ⁵⁾ Plut. Alex. 26; vgl. Val. Max. I 4, ext. 1, Curt. IV 8, 6. — ⁶⁾ insidiationes cod., s. Apul. Met. VIII 16, Augustin. in psalm. 29 § 8. — ⁷⁾ et cod. — ⁸⁾ Iuv. I 165 sqq. — ⁹⁾ animante tuba cod.

imitata Latinis litteras tradidit¹⁾. Graeci enim omni disciplinarum genere excelluerunt et apud ipsos non solum litterarum et philosophiae initium, verum etiam hominum esse gloriuntur. Adducunt teste Leontio tempore Phoronei, Argivorum regis, floruisse Musaeum, Eumolpi filium, et Linum, Urania Musa et Mercurio genitum, quorum alter deorum generationem et spheram invenit et ex uno creari omnia et in unum resolvi ostendit, alter hominum generationem et solis et lunae cursum tradidit²⁾. Nec indicavi huic sententiae refragari, quod Cicero in libro, qui inscribitur de natura deorum³⁾, litteras primas phoenices appellavit; nam phoenix palma seu folium appellari consuevit. Ego neque istorum sententiam admitto neque illorum refello, sed Phoenicum rationes ostendam. Vos Phoenices rationes in medium afferentes attente, quaeso, audite. Affirmant enim Phoenices ante Linum et ante Musaeum et ante Cecropem claruisse Cadmum, Agenoris filium, qui litteras ex Phoenicia ducens phoenices appellavit⁴⁾. Insuper Phoenices perhibent Graecos suis historiis fabulas immiscuisse, ut testatur Iuvenalis⁵⁾: et quicquid Graecia mendax audet in historia; et Plinius⁶⁾ monstruosa Graecorum mendacia appellat. Lucanus⁷⁾ primas litteras apud Phoenices fuisse asserit:

Phoenices primi, famae si credimus, ausi
mansuram rudibus vocem monstrare figuris.

Non igitur Graeci antiquissimi omnium sapientiam et litteras habuerunt, cum a Phoenicibus sumpsisse videantur. Quos antecessisse Aegyptios nemini dubitandum est; in prologo Metaphysicae disserit Theophrastus non modo mathematicas scientias, sed etiam morales a sacerdotibus Aegyptiis ductum habuisse⁸⁾. Anticlides, ut refert Plinius⁹⁾, ait quendam Memnona¹⁰⁾ centum et viginti annis ante Phoroneum, Graeciae regem, litteras invenisse. Medicinam Aegyptii apud se repertam volunt¹¹⁾, plerique Arabum¹²⁾, Babyloniae¹³⁾ et Apollinis filium, medicinae auctorem autumant¹⁴⁾. Herbariam et medicamentariam, ut verbis Plinii¹⁵⁾ utar, a Chirone, Philyrae et Saturni filio, inventam esse constat. Aegyptii in omni genere disciplinarum tantum nomen sibi vendicarunt, ut et faelicissimi et beatissimi haberentur, qui sub doctore Aegyptio in litteris educati essent. Quod Basilius¹⁶⁾ declarat hoc fecisse Mosem, illum summa prudentia virum, qui magnum in sapientia nomen habuit. Bias, qui unus ex septem sapientibus habitus est, filium in Aegyptum, ut sub doctrina sacerdotum educaretur, misit: 'Vade' inquit 'fili, et tibi viaticum senectuti para¹⁷⁾'. Altius mihi harum rerum originem repetenti occurrunt Persae, a Persa rege cognominati, qui apud omnes nationes suos efferunt magos, e quibus gymnosophistas manasse non obscura fama est¹⁸⁾. Epigenes¹⁹⁾ apud Babylonios septingentorum et viginti annorum observationes syderum coctilibus laterculis inscriptas docet, Berosus et Critodemus trecentorum²⁰⁾. Ex quo apparet litterarum usum quasi fuisse aeternum. Iosephus²¹⁾ testatur Abraham astrologiam invenisse. Sed si voluerimus omissis poetarum et historicorum libris rei veritatem altius contemplari, Cham²²⁾, Noe filius, omnes liberales disciplinas invenit, quas in duplici columna, altera aenea, altera latericia inscripsit, ne aut diluvium submergeret aut ignis absumeret; si aquae exun-

¹⁾ Liv. I 7, 8, Ovid. Fast. I 471 sqq. — ²⁾ Plin. N. H. VII 193; 203, Diog. Laert. prooem. 3 sq. — ³⁾ II 106. — ⁴⁾ Plin. N. H. VII 192. — ⁵⁾ X 174 sq. — ⁶⁾ N. H. V 4. — ⁷⁾ III 220 sq. — ⁸⁾ Diog. Laert. prooem. 3; vergl. Arist. Metaph. I 1, 981^b 23. — ⁹⁾ N. H. VII 193. — ¹⁰⁾ Menon edd. — ¹¹⁾ Plin. N. H. VII 196. — ¹²⁾ Arabum cod. — ¹³⁾ babillonis cod. — ¹⁴⁾ Plin. N. H. VII 196. — ¹⁵⁾ Ebd. — ¹⁶⁾ de leg. libr. gent. 2. — ¹⁷⁾ Diog. L. I 5, 88. — ¹⁸⁾ Diog. L. prooem. 1. — ¹⁹⁾ Plin. N. H. VII 193. — ²⁰⁾ Erosus et Cirt. cod.; CCCCXC edd. — ²¹⁾ I 168 ed. Niese. — ²²⁾ Lact. II 13, 5.

darent, in aenea posteritati servarentur, si ignis, in latericia remanerent. Zoroastrem artes magicas invenisse Trogius Pompeius¹⁾ argumento est, cum dicit: Ultimum bellum fuit cum Zoroastre, <rege> Bactrianorum, qui artes magicas invenit. Leges nonnulli ad Cererem referunt, unde Orpheus²⁾: θεσιμοφόρον Δήμητρας, quod poetae Latini³⁾ legiferam Cererem appellant. Caeterum apud varias nationes a variis hominibus inventae, a Solone, Dracone et Lycurgo. Solon et Dracon Atheniensibus, Lycurgus Spartanis et Lacedaemoniis leges tulit. Per decemviros Romam traductae in decem tabulas digestae, duae additae, ius XII tabularum appellatum⁴⁾. Multos, qui inventas iam artes exornaverunt atque excoluerunt, missos faciemus.

Nunc liberalium artium laudes brevius, quam possit dici res tanta, complectar⁵⁾. Nec absonum aut absurdum erit, ut a grammatica incipiam, cum M. Varro, quem Augustinus⁶⁾ humanarum et divinarum rerum doctissimum appellat, qui solum vivens Asinii Pollionis iudicio statuam in bibliotheca Palatina meruit⁷⁾, <et> Iulius Caesar, magnus et imperator et orator⁸⁾, quaeque litterarum et grammaticae minutissima discussserint, cuius, ut inquit Quintilianus⁹⁾, nisi quis fundamenta bene iecerit, video omnia, quae supra aedificaverit, corruere; est enim teste Quintiliano¹⁰⁾ necessaria pueris, iucunda senibus, dulcis secretorum comes, quae sola in omnium studiorum genere plus operis quam ostentationis habeat. Si quis falsa a veris internoscere velit, praesto est dialectica, ἀπό τοῦ διαλέγεσθαι, id est a disputando cognominata, quae rectas disserendi formas, diffiniendi rationes, partiendi regulas¹¹⁾, ambiguum differentias offerens adolescentes acuat, audaces faciat, ad ligandum atque solvendum animet. Hanc parcam et sobriam et, <ut> Zeno¹²⁾ dicere solebat, similem pugno appellarim. Rhetoricam apparatus magnificam et sumptuosam et vario ornamentorum genere et colorum ubertate distinctam apertae manus similem¹³⁾ iudicabimus. Quis dignitatem et excellentiam eius explicaverit? Quum¹⁴⁾ deus immortalis hominem rationis et divinitatis participem quasi alterum in terris deum¹⁵⁾ formaret, qui terrena et maritima, caelestia et supercaelestia cognosceret, nunquid tot tantarumque rerum cognitio <alioquin¹⁶⁾> intermortua profuisset¹⁷⁾, nisi sensa¹⁸⁾ illarum rerum rationesque proferret atque aliis communicaret et in aures multorum effunderet¹⁹⁾? Itaque ipsa parens rerum natura hanc dicendi vim nobis ingeneravit, qua praecipue videtur nobis indulsisse et a reliquis animantibus, quae muta dicuntur, separasse²⁰⁾. Reliquae autem scientiae suum quandam certum finitumque propositum peculiaremque materiam profitentur; rhetorica vero illas mutas et elingues esse non sinit. Quid igitur <mirum²¹⁾>, si haec una res maxime in omni libero populo dominata <est>? Quis hoc non iure miretur summeque in hoc elaborandum esse arbitretur, ut, quo uno homines bestiis <praestent>, in hoc ipsis hominibus²²⁾ ante-

¹⁾ Justin. I 1, 9. — ²⁾ Arg. 27. — ³⁾ Verg. Aen. IV 58. — ⁴⁾ Liv. III 34, Dion. Hal. Ant. X 51 f. und 60. — ⁵⁾ Lippi lehnt sich von hier an sehr stark an die Rede Guarinos an, die R. Sabbadini, La biblioteca d. scuole it. VII (1897) Ser. 1 Nr. 3, S. 35 ff. veröffentlichte. — ⁶⁾ de civ. d. IV 1; s. VI 2. — ⁷⁾ Plin. VII 115. — ⁸⁾ Vgl. Tac. Ann. XIII 3, Cic. Brut. 253. — ⁹⁾ et cod.; I 4, 5. — ¹⁰⁾ A. a. O. — ¹¹⁾ Vgl. Cic. Tusc. disp. V 72, Top. 2. — ¹²⁾ Cic. orat. 113, de fin. II 17, Quint. II 20, 7. — ¹³⁾ A. a. O. — ¹⁴⁾ quem cod.; s. Guar. a. a. O. — ¹⁵⁾ Cic. de fin. II 40. — ¹⁶⁾ S. Guar. a. a. O. — ¹⁷⁾ fuisset cod.; s. Guar. a. a. O. — ¹⁸⁾ seria cod.; vgl. Cic. de orat. I 32, III 55. — ¹⁹⁾ Quint. II 16, 14 sq. — ²⁰⁾ Quint. XII 1, 2. — ²¹⁾ Vgl. Guar. a. a. O. — ²²⁾ ipse omnibus cod.

cellat?) Non alienum a me erit, cum poesim profitear, ut aliquid de poetica facultate recenseam. Format enim poeta et effingit sermonem in pueris et linguam balbam et adhuc blaesam²⁾ et quasi impeditam et implicitam explicat atque solvit. Illa enim modulata et numerosa heroici carminis magnitudo erigit atque attollit animum et in incredibilem tanti splendoris cupiditatem rapit. Poetae nos praeceptis instituunt, praecipue illi, qui paraenetica, id est monitiones scripserunt, scilicet Theognis et Hesiodus et Pythagoras. Oppianus, Graecus poeta, naturam piscium et omnium animalium quam facundissime carmine complexus est. Non pharmaca, non vires herbarum, non venena, non animalia venenosa Nicander obmisit, ut³⁾ nescias, utrum poetam an medicum se praestiterit. Dionysius totam mundi machinam, cuncta maria, totum orbem terrarum ante oculos posuit. Aratus et Manilius cuncta sydera et totum caelum claro sunt metiti carmine. Quid Orpheus? Nonne cuncta, quae Graeci theologumena⁴⁾ appellant, carmine aperuit? Quid Iuvenus presbyter? Nonne sub Constantino imperatore historiam domini salvatoris verbis explicavit nec pertimuit evangelii maiestatem sub metri legis mittere? Non obmittam Homerum, cuius poesim antiqui opus sapientiae esse asseruerunt⁵⁾. Sed quid plura <de> poetica? Linguam formamus, mores et praecepta vivendi tradimus, ostendimus mutuam vitae consuetudinem, clarorum virorum gesta ab interitu vindicamus, interpretamur caelum, futura praedicimus, rerum naturam contemplamur, caelum metimur, rem divinam facimus. Quid maius, quid amplius expectatis? Poteritis a poetarum fontibus omnes liberales disciplinas, quas Graeci encyclopaedias vocant⁶⁾, haurire. Ita poetis exornati atque exculti ad bonam frugem pervenietis et eam, de qua loquor, utilitatem reportabitis. Accedit ad has disciplinas philosophia, quae benignos et latos cupidis expandit sinus et largos de se spargit haustus, seu quis naturae obscuritatem rimatur, seu mores vivendique praeceptiones desiderat⁷⁾. Prima illa

principio caelum, terras camposque liquentes
lucentemque globum lunae Titaniaque astra⁸⁾

sic nostris aperuit mentibus, ut nihil abditum et reconditum nobis esse sinat; altera vero virum non solum <bonum⁹⁾> perficit, sed <etiam>¹⁰⁾ domos, civitates compositas et beatas reddit. Quocirca M. Tullius¹¹⁾ paucis illam extollens ait: Nunquam satis digne laudari philosophia poterit, cui qui paret omne tempus aetatis suae sine molestia possit degere. Ambarum fructus sane divinos et Latinae linguae decus Virgilius¹²⁾ suo expressit carmine:

foelix, qui potuit rerum cognoscere causas
atque metus omnis et inexorabile fatum
subiecit pedibus strepitumque Acherontis avari.

Hanc sequitur medicina, cui salus hominis vitaeque commendatur. Haec morbos repellit, bonam servat validudinem, herbas, plantas, arbores, animantes, omnia, quae deus summus et maximus subiecta homini esse voluit, agnoscit¹³⁾. Cibos, potiones, vigilias temperat et, quod admirandum est, iam vita fultos in lucem revocat. Nonne Hippolytus¹⁴⁾ iam ab equis discerptus per Aesculapium in vitam reductus et Virbius quasi bis vir appellatus? Nonne de Asclepiade Prusiensi apud Plinium¹⁵⁾ legitur, quod hominem, qui iam efferebatur, domum referri iusserit, in lucem revocaverit hac sponsione cum

¹⁾ Cic. de orat. I 30 u. 33. — ²⁾ blexam cod; s. Ovid. Ars am. III 294. — ³⁾ et cod. — ⁴⁾ Macrob. Sat. I 18, 1. — ⁵⁾ Plat. de re publ. 606 e. — ⁶⁾ Quint. I 10, 1. — ⁷⁾ Guar a. a. O. — ⁸⁾ Verg. Aen. VI 724 sq. — ⁹⁾ Vgl. Guar. a. a. O. — ¹⁰⁾ Ebd. — ¹¹⁾ Cato m. 2. — ¹²⁾ Georg. II 490 sqq. — ¹³⁾ Guar a. a. O. — ¹⁴⁾ Ovid. Met. XV 544, Fast. VI 756. — ¹⁵⁾ N. H. VII 124.

fortuna, ut non medicus haberetur, si aliqua corporis parte laesus foret? Qui postea usque ad ultimam senectutem vixit et lapsu scalarum exanimatus est. Hippocrates¹⁾ venientem ab Illyriis pestem praedixit et discipulos, qui auxilio essent civitatibus, praemisit. Et quia quinto et vigesimo quoque anno ignes in Graecia fieri iussit, quod animadverteret triste Saturni sydus pestes mortalibus minari, honores illi quos Herculi Graecia decrevit. Laudes medicinae uno versu complexus est Homerus²⁾:

ἡτρός δὲ ἀνὴρ πολλῶν ἀντάξιός ἄλλων,

hoc est: medicus vir, qui unus³⁾ pretio multos aequaverit. Leges civitates condunt, conditas ordinant, ordinatas legibus institutisque servant; bona iubent, mala prohibent, lites dirimunt, voluntates mortuorum dirigunt, educationes pupillorum et praeceptiones componunt⁴⁾. Iustitiam excolunt, boni et aequi notitiam profitentur, aequum ab iniquo separant, licitum ab illicito secernunt, bonos non solum metu poenarum, verum etiam exhortatione praemiorum efficere meliores conantur, bella manu pacemque gerunt⁵⁾, totum denique orbem gubernant. Quibus sublatis civitates evertentur et totius humani generis societas dissolvitur. Terra, mare, aer, sidera, caelum dei legibus gubernatur. Hesiodus⁶⁾, cuius carmina sic ego interpretatus sum, <ait>:

omnibus has leges statuit rex magnus Olympi;
at volucres rapidasque feras et monstra natantum
inque vicem⁷⁾ laniare iubet, quod nescia iuris.

Huic opinioni Ausonius⁸⁾, non obscurus poeta, astipulatur, cum dicit:

at mites legum monitus sanctosque prophetas
humano tribuit generi.

Sic enim illos, qui leges servant, Hesiodus⁹⁾ suis versibus laudibus prosequitur, quos ego sic interpretatus sum:

qui dant hospitibus vel qui dant iura popello¹⁰⁾,
qui servant leges, servant examine iusto¹¹⁾,
his florent urbes populis, pax candida largis¹²⁾
ocia rebus agit, longe sunt bella famesque.
nec deus omnipotens medidatur proelia iustis,
conviviis ducunt vitam celebrantque solemnes
pompas et festos agitantque per oppida soles.
terra, parens rerum, frumentis implet aristas,
annosae quercus producunt culmina glandes,
in medio varias distinguunt nectare cellas
semper apes, iusto praebent sua mella colono.
velleri densa ferunt pecudes lanisque gravantur.
parturiunt natos matres, qui vera parentis
ora referre¹³⁾ queant, patrios ostendere vultus.
nec longos tranare sinus nec currere pontum¹⁴⁾
expedit, his fructus gignit sanctissima tellus.

Quis non leges pro viribus complectatur, cum deus summus et maximus tot et tam innumera bona sacris legum cultoribus polliceatur? Demosthenes¹⁵⁾ τῶν θεῶν δῶρον, id est donum <deorum appellat> leges. Bona sunt dei; non

¹⁾ Plin. N. H. VII 123. — ²⁾ Il. XI 514. — ³⁾ uno cod.; vgl. Guar. a. a. O. —
⁴⁾ Guar a. a. O. — ⁵⁾ Verg. Aen. VII 455. — ⁶⁾ Op. 276 sqq. — ⁷⁾ Ovid. Her. XVII 180. —
⁸⁾ III 2, 12 sq. ed. Peiper. — ⁹⁾ Op. 225 sqq. — ¹⁰⁾ Hor. Ep. I 7, 65. — ¹¹⁾ examina iusti
cod.; vgl. Ovid. Met. IX 552. — ¹²⁾ longis cod. — ¹³⁾ Verg. Aen. IV 329. — ¹⁴⁾ Verg.
Aen. III 191. — ¹⁵⁾ XXV 16; vgl. Dig. III 18, 2.

igitur reicienda sunt munera dei, ut ait Homerus¹⁾. Originem et theologiae laudes obmisimus. Theologia non hominum, sed deorum est inventum²⁾; nam, ut ait Plato in epistola ad Dionysium³⁾: 'De deo desine inquirere; nam tanta est illius magnitudo, ut nulla humana mens eum possit capere'. Quis posset lumina solis et firmo obtutu radios spectare nitentes?

Quoniam vobis perspecta et cognita magnitudo et gloria disciplinarum, studiis invigilate, insudate litteris, incumbite disciplinis. Hoc est, quod poetae dicunt, ambrosia et nectare frui⁴⁾, hoc est in convivio deorum <esse⁵⁾>. Cum ego omnium qui in terris vitam degunt mortalium intueor, nullum utilius nec laudabilius vivendi genus <esse censeo⁶⁾> quam eorum, qui, cum ingenio florerent, se alicui bonae arti tradidere. Nam per inertiam et ignaviam vitam transigere tam est ab homine alienum, ut nihil possit esse alienius. Quis hominem appellaverit aut tam illustri nomine dignum iudicaverit, qui non animo, qui divinus et aeternus est, sed corpori fluxo et caduco inservierit? contra quis non digne miretur summisque in caelum laudibus efferat, qui mente atque ratione divinitus nobis data bene et prudenter utatur? Hac uti nil aliud est quam hominis dignitatem praestantiamque servare, hanc negligere nil <aliud> censeo quam ex homine beluam fieri et ex alto quidem et illustri dignitatis gradu in humilem admodum et obscurum locum sese praecipitem ferre atque demergere. Quare agite, viri optimi et humanissimi adolescentuli, hac divina caelestique ratione et mente utimini, has disciplinas omni studio, diligentia, contentione alacres capessite, ut mens, quae divinitus nobis infusa est, non terrena fece inquinetur, sed superna et divina spectans nil aliud cogitet, nil quaerat, praeterquam quo pacto caelestia et divina opera edere possit. Haec si feceritis, etiam post mortem per gloriam vivetis.

¹⁾ Il. III 65; vgl. Diog. L. VI 2, 66. — ²⁾ Cic. Tusc. disp. I 64. — ³⁾ II 313 c. — ⁴⁾ Cic. Tusc. disp. I 65. — ⁵⁾ Ter. Eun. 422. — ⁶⁾ esse censeo fügte ich aus der unter Nr. XVII meiner Sammlung: Reden und Briefe ital. Humanisten etc., Wien 1899, S. 191 ff. abgedruckten Rede Toscanellas hinzu, deren Schluss fast gleichlautend mit dem dieser Rede ist.